

HIFZI TOPUZ

II. Mahmut'tan Holdinglere

Türk Basın Tarihi

ÖZGÜR BASIN SUSTURULAMAZ

Remzi Kitabevi

Hıfzı Topuz'un kitapları:

Roman: *Meyyâle* (1998), *Taifte Ölümler* (1999), *Paris'te Son Osmanlılar* (1999), *Hatice Sultan* (2000), *Gazi ve Fikriye* (2001), *Çamlıca'nın Üç Gülü* (2002), *Devrim Yılları* (2004), *Tavcan* (2005), *Başın Öne Eğilmesin [Sabahattin Ali Romanı]* (2006 – 36. Orhan Kemal Roman Armağanı, 2007), *Özgürlüğe Kurşun* (2007), *Kara Çığlık [Lumumba Romanı]* (2008 – Afrika Barış ve Dostluk Ödülü), *Abdülmecit* (2009), *Hava Kurşun Gibi Ağır [Nâzım Hikmet Romanı]* (2011), *Elbet Sabah Olacaktır [Tevfik Fikret Romanı]* (2012), *Vatanı Sattık Bir Pula [Namık Kemal Romanı]* (2013), *Çılgın ve Özgür [Neyzen Tevfik Romanı]* (2014), *Paris'te Bir Türk Ressam [Fikret Muallâ Romanı]* (2014), *Şanlı Kanlı Yıllar* (2017), *Nevbahar* (2018).

İnceleme-Araştırma: *L'information Internationale dans la Presse Turque* (Strasbourg, 1961), *Basın Sözlüğü* (1968), *Kara Afrika* (1970), *Caricature et Société* (Paris, 1974), *Uluslararası İletişim* (1985), *İletişimde Karikatür ve Toplum* (1985), *Lumumba* (1987), *Kara Afrika'da İletişim* (1987), *Journalist: Status, Rights and Responsibilities* (Prag, 1989), *Basında Tekelleşmeler* (1989), *Yarının Radyo-TV Düzeni* (1990), *Siyasal Reklamcılık* (1991), *Dünya Karikatür Tarihi* (1997), *Dünyada ve Türkiye'de Kültür Politikaları* (1998), *Türk Basın Tarihi* (1973, 1996, 2003), *Kara Afrika Sanatı* (2016).

Anı: *Elveda Afrika, Hoşça Kal Paris* (2005), *Fikret Muallâ* (2005), *Paris '68: Bir Devrim Denemesi* (2008), *Bana Atatürk'ü Anlattılar* (2010), *Gülümseyen Anılar* (2011), *Ardından Yıllar Geçti* (Öner Ciravoğlu ile, 2013), *Gizli Aşkılar* (2015), *Atatürk Sesleniyor* (2016), *Bir Zamanlar Nişantaşı'nda* (2017).

Başlıca ödülleri: Sertel Demokrasi Ödülü (1998), Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Özgürlüğü Ödülü (2003), Lions Kulüpleri Federasyonu Atatürk Barış Ödülü (2004), Osmangazi Üniversitesi Onursal Doktora Ödülü (2005), Orhan Kemal Roman Armağanı (2007), Uluslararası İletişim Araştırmaları Birliği 50. Yıl Ödülü (Paris, Unesco, 2007), Aydınlanma Onur Ödülü (2012-Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği), Lubumbashi İletişim Fakültesi Onursal Doktora Unvanı (2013), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kültür Hizmeti Onur Ödülü (2014), Galatasaraylılar Derneği Onur Ödülü (2014), Aydın Üniversitesi Afrika Dostları Ödülü (2016), Şişli Belediyesi Kitap Haftası Ödülü (2017), Ömür Boyu Basın Başarı Ödülü (Büyükçekmece Belediyesi, 2017) Aydınlanma Ödülü (Beşiktaş Atatürkçü Düşünce Derneği, 2017).

HIFZI TOPUZ

II. Mahmut'tan Holdinglere

Türk Basın Tarihi

Remzi Kitabevi

TÜRK BASIN TARİHİ / Hıfzı Topuz

© Remzi Kitabevi, 2003

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Kapak: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-0946-1

BİRİNCİ BASIM: Kasım 2003

SEKİZİNCİ BASIM: Mayıs 2018

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 12068 / Tel (212) 629 0615

Cilt: Çifçi Mücellit, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi
5. Cad. No: 24-25 Bağcılar-İstanbul
Tel (212) 629 4783

İçindekiler

Önsöz	11
I- Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi (1828-1876)	13
İlk Türkçe Gazeteler	13
Abdülaziz Döneminde Öteki Gazeteler	29
Vilayet (İl ve Bölge) Gazeteleri	31
İlk Fransızca Gazeteler	34
Jön Türk Gazeteleri	40
Basına Konan İlk Yasaklar	44
Abdülaziz'den Sonra Kısa Bir Özgürlük Dönemi	48
II- Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Dönemi (1876-1908)	51
İlk Basın Yasa Tasarısı (1877)	51
İstibdat'ta Sansür (1878)	53
Basına Sağlanan Çıkarlar	59
İstibdat dönemi gazeteleri	64
Gazetecilerin İlk Grevi (1901)	70
İlk Ermenice ve Ermeni Harfleriyle Türkçe Gazeteler	71
İlk Musevi Gazeteler	75
İlk Rumca Gazeteler	76
Dış Haber Kaynakları ve İlk Yabancı Ajans Büroları	79
III- İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)	82
Basına Tanınan Özgürlük	82
Matbuat Kanunu ve Değişiklikleri	84
İttihatçıların Öldürttüğü Dört Gazeteci	87
Ahmet Rasim	92
İlk Haber Ajansları	93
Sol Basın	94

IV- Mütareke Yılları ve Kurtuluş Savaşı (1919-1923)	98
Mütareke Yıllarında İstanbul Basını	98
Kurtuluş Savaşı'nda Ankara ve Taşra Basını	118
Anadolu Ajansı	138
Mütarekede Dergiler	141
 V- Cumhuriyet: Atatürk ve İnönü	
Dönemleri (1923-1950)	143
İstanbul İstiklâl Mahkemesi (Aralık 1923)	143
Tahrir-i Sükûn Kanunu (1925)	146
Ankara ve İsyan Bölgesi (Elazığ)	
İstiklâl Mahkemeleri	148
Meclis'te Basına Saldırıları (1930-1931)	154
1931'de, Matbuat ve Ceza Kanunlarıyla	
Baskı Rejimi	158
Gazeteler: 1931-1938 Yıllarında	162
1938'de Getirilen Kısıtlamalar	166
1939-1941 Yıllarında Yasaklar	167
Gazeteler: 1939-1945 Yıllarında	169
1946 Haziran'ındaki Yasa Değişikliği	184
Gazeteler: 1946-1950 Yıllarında	185
 VI- Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)	192
1950'de Basın Özgürlüğü	192
DP ile Basın Arasında İlk Gerginlik	194
6-7 Eylül 1955 Olayları	198
DP Basın Özgürlüğüne Karşı	200
DP'nin Getirdiği Yeni Yasaklar	204
Pulliam Davaları	206
Tekzipler ve Neşir Yasakları	207
Tahkikat Komisyonu	208
Gazeteler: 1950-1960 Yıllarında	209
Türk Haberler Ajansı (THA)	224
 VII- Milli Birlik Hükümetleri ve AP	
Dönemi (1960-1971)	226
Antidemokratik Yasaların Kaldırılması	
ve 212 Sayılı Yasa	228

Basın İlân Kurumu	229
Dokuz Gazete Patronunun Direnişi	231
Tutuklanan Gazeteciler	232
1961 Anayasası'nda Haberleşme Hak ve Özgürlüğünün Yeri	233
Tedbirler Kanunu ve Temel Hak ve Hürriyetler Kanunu Tasarısı	236
Gazeteler: 1961-1971 Yıllarında	237

VIII- 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül 1980 Darbesi

ve Dikta (1971-1983)	248
Basın ve Düşünce Özgürlüğünün Yok Edilişi	250
Ekim 1973-Eylül 1980 Döneminde Terör	253
Abdi İpekçi (1929-1979)	254
12 Eylül'de Demokrasiye Vurulan Darbe	256
Sıkıyönetim Kanunu Değişiklikleri	259
1982 Anayasası'nda Basın Özgürlüğünün Yeri	260
Basın Kanunu Değişikliği	262
Olağanüstü Hal Kanunu'nun Basına Getirdiği Yasaklar	263
Gazeteler: 1971-1983 Yıllarında	263
ANKA	268

IX- Turgut Özal Dönemi (Aralık 1983-Nisan 1993)

Sözde Liberallik İçinde Devlet Terörü	270
1980-1990 Yıllarının Korkunç Bilançosu	273
Muzır Yasası	275
Terörle Mücadele Kanunu	276
Olağanüstü Hal Bölgesinde 430 Sayılı Kararname	278
1991-1993 Yıllarının Karanlık Tablosu	279
Çetin Emec'e Kurşun	282
Turan Dursun'a Kurşun	283
Uğur Mumcu'ya Bomba	284
Dinç Bilgin Yasayı Çiğneyerek Bayram Gazetesi'ni Yok Ediyor	286
Gazeteler: 1983-1993 Yıllarında	287

X- Son Dönem: Demirel, Koalisyonlar, Necdet Sezer,	
AKP (1993-2003)	296
1993'te Demirel'in Cumhurbaşkanı Seçilmesi	296
Sivas Kıyımı ve Olaylar	296
1994'te Refah'ın Göreceli Zaferi	298
1995'te Refah Birinci Parti	299
Aziz Nesin (1915-1995)	299
1996: Anayol ve Refahyol	302
1994-1996 Yıllarında Cezaevlerindeki	
Gazeteci ve Yazarlar	304
Metin Göktepe	305
1997: Erbakan, Tarikatlar ve Sincan Olayı	306
1998: Mesut Yılmaz Devriliyor	308
1999: DSP-ANAP-MHP Koalisyonu	309
2000: Sezer Cumhurbaşkanı	311
2001: İkiz Kuleler	313
2002: Büyük Çöküntü	318
2003: Irak'a Saldırı; Uluslararası Saygısızlık	325
XI- Yoğunlaşmalar ve Holdingler	327
İşadamlarının Gazete Sahipliği	329
Holdingleşmeler	330
Holdingleşmenin Etkileri	347
XII- Tematik Yaklaşımlar	349
Basında Promosyon	349
Medya'ya Teşvik Kredileri	355
Gazeteci Cemiyetleri ve Sendikaları	356
İletişimde Etik Kuralları	368
Gazetecilik Eğitimi	375
İletişim Araştırmaları	379
Yerel Basın	381
Dağıtım	385
Azınlık Basını	387
Dergicilik	388
Kadın Dergileri	401
Çocuk Dergileri	403
Gülmece ve Karikatür Dergileri	404

Kürtçe Basın	409
Muhafazakâr ve İslâmcı Basın	411
Milliyetçi Günlük Gazeteler	411
XIII- Sonuç ve Değerlendirme	412
Belgeler	419
Belge 1- İletişim Araçlarının Temel İlkeleri Bildirgesi	419
Belge 2- Avrupa Konseyi Basın Meslek İlkeleri	423
Belge 3- Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumlulukla Bildirgesi	428
Belge 4- Doğan Medya Grubu Yayın İlkeleri	436
Belge 5- Promosyon Tebliği	438
Belge 6- Promosyonla İlgili Yasa	441
Kaynakça	443
Dizin	449

Önsöz

Türk Basın Tarihi'ni ilk kez 1973'te yazmıştım. O zamandan bu yana çok şeyler değişti.

O yıllarda ne iletişim sözcüğü vardı, ne de medya. Bilgisayar ve internet daha gazetelere girmemişti, haberler ne faksla iletiliyordu ne de e-postayla, videoyu dahi henüz keşfetmemiştik, insanlar televizyon ekranının tutsağı olmamıştı, basın, güvenilirliğini ve inandırıcılığını bu ölçüde yitirmemişti, gazetecilerin saygınlığı vardı, olaylar bu ölçüde saptırılmıyordu.

En yüksek gazete tirajı 600 bindi, fikir gazetelerinin 100-150 bin bastığı yıllardaydık. İkitelli'nin adı bile yoktu, belki de oralarda koyun ve sığır sürüleri dolaşıyordu.

Türkiye'de televizyon sayısı henüz 100 bin bile değildi. Gazeteler reklam gelirlerini TV'ye henüz kaptırmamışlardı.

Ya gazeteciler? Demokrat Parti döneminde gazeteciler onurlu bir savaşım vermiş ve hemen hemen hepsi cezaevlerine girip çıkmıştı, ama kimse işkence görmemiş, öldürülmemişti.

Her şey 12 Mart (1971) ile başladı. İşkenceciler, kontrgerilla merkezlerinde eğitim gördüler. Baskı örgütünün başında tek isim vardı: General Faik Türün. Önce dört gazete kapatıldı, sonra devrimci dergiler; daha sonra da profesörler, gazeteciler, sendika yöneticileri ve TİP üyeleri gözaltına alındı. Ardından 61 Anayasası değiştirildi, birbirinden güçsüz ve yeteneksiz başbakanlar ülkeyi yönettiler.

Bedrettin Cömert, Abdi İpekçi, Doğan Öz, Ümit Doğanay, İsmail Gerçeköz ve Ümit Kaftancıoğlu kurşunlanarak öldürüldü. Sonraki yıllarda da Muammer Aksoy, Uğur Mumcu, Turan Dursun, Musa Anter, Çetin Emeç, Ahmet Taner Kışlalı... Server Tanilli ölümünden kıl payı kurtularak sakat kaldı. Tetikçiler zaman zaman belli oldu ama ya tetiği çektirenler?

Başına bela gelmeyen gazeteci, yazar, sanatçı ve sendikacı kalmadı. 1982 Anayasası düşünce özgürlüğünü yok etti, Basın Yasası değiştirildi, Olağanüstü Hal Kanunu ile yöneticilere her türlü baskı hakkı tanındı, Güneydoğu sıkı bir baskının uygulandığı savaş alanına döndü.

Derken, “yarı sivil-yarı coplu” Özal dönemine geçildi. Sözde “liberallik” diye adlandırılan bir dönemde korkunç bir devlet terörü uygulandı. Yönetime sızan güçler bir yandan da kaba kuvvete yeşil ışık tuttular. Türkiye “faili meçhul cinayetler” dizisinin en kanlı bölümlerine tanık oldu o dönemde.

Bunların yanı sıra Muzır Yasası, Törerle Mücadele Kanunu (8. Madde), Olağanüstü Hal Bölgesiyle ilgili kararnameler çıkartıldı. Yüzlerce, binlerce dava açıldı. Hapisler, yasaklar, gazete ve kitap toplamalar... Turgut Özal döneminin yarattığı “güler yüzlü baskı, şiddet ve işkence rejimi”ydi bu.

1980-90 yıllarında açılan basın davalarının toplamı 2.000’in üstündeydi. Yargılanan yazar, yayıncı ve sanatçı sayısı 3.000’i aşıyordu. 2.000 yılı aşan hapis cezası istenmişti. Dünyanın neresinde bunun eşi görülmüştü? Düşünce özgürlüğüne karşı şiddet uygulama-da rekorlar kırdık.

Yalnız 1990’da gazete ve dergilere karşı 586 dava açıldı, toplam 2.814 yıl hapis cezası istendi.

Meclis, iki kişinin aynı amaçla yan yana gelmesiyle terör örgütünün oluşacağına karar verdi. Yasada, terör örgütlerinin açıklamalarını basanlara çok ağır cezalar kondu.

1991-93 yıllarında 309 gazeteci saldırıya uğradı. Güvenlik güçleri Metin Göktepe’yi kafasına vurarak öldürdüler. Bu muydu düşünce özgürlüğü? İletişim özgürlüğü?

Bir de işin ekonomik yanı ve altyapısı var; Medya artık, birkaç istisnanın dışında, holdinglerin elinde. İletişim düzenine holdingler yön veriyor. Gazete ve dergi dağıtımı da tekellerin eline geçti.

Türkiye, bir de promosyon furyası yaşadı. Gazetecilerin, tence-re-tabak-buzdolabı-ütü almak için satıldığı başka ülke var mıydı? Gazeteler, promosyon kampanyalarını yeni yazı dizileri, yeni imzaları, yeni yorumları, yeni yaklaşımları tanıtmak için değil, ürünleri pazarlamak için yaptılar.

Medyanın ağır topları ekonomik güçlerin, sanayi ve finans gruplarının elinde olursa buna nasıl “Dördüncü Kuvvet” denebilir? Amerika bütün dünyada eşi görülmemiş bir imparatorluk oluştururken, siyasal, ekonomik baskılar yeni boyutlara ulaştı.

Böyle bir gelişmenin ya da çöküşün elbette ki tarihini yazmak gerekiyordu.

Hıfzı Topuz

I

Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi (1828-1876)

İLK TÜRKÇE GAZETELER

Vakayi-i Mısriye (1828)

Çok yakın tarihlere kadar ilk Türkçe gazetenin 1831’de yayınlanan *Takvim-i Vakayi* olduğu sanılır ve “Türk Basın Tarihi” bu gazeteyle başlatılırdı. Oysa değerli araştırmacı Orhan Koloğlu ilk Türkçe gazetenin *Takvim-i Vakayi*’den üç yıl önce 1828’de Mısır’da yayınlanan *Vakayi-i Mısriye* olduğunu kanıtladı.⁽¹⁾

Vakayi-i Mısriye gazetesinin çıkmasından sekiz-dokuz yıl önce de Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın girişimiyle Mısır’da Bulak matbaası kurulmuştu. Orhan Koloğlu’nun belirttiğine göre yayınların yarısından fazlası Türkçe, geri kalanı da Arapçaydı.

Mehmet Ali Paşa Arap gazetelerini Türkçeye çevirtip dışarıdan bilgi ediniyordu. Bu belgelerin, o zamanki deyimle, jurnallerin derlenip değerlendirilmesi için bir divan, yani bir kurul oluşturuldu. Bu kurula “Curnal Divanı” deniyordu. Kurulun değerlendirdiği haberler de “Curnal el Hidivi” adı verilen bir bülten biçiminde yüz sayı basılıyor, yöneticilere ve ilgililere dağıtılıyordu. Bu bülten yeterli görülmeyince de Mehmet Ali Paşa 1828’de bu tür haberlerin *Vakayi-i Mısriye* adı altında, yarısı Türkçe, yarısı Arapça haftalık bir gazete biçiminde yayınlanmasına karar verdi.

Gazetenin ilk sayısında çıkış nedeninin tarım, endüstri ve öte-

(1) Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*; Orhan Koloğlu, *İlk Gazete, İlk Polemik, Vakayi-i Mısriye’nin Öyküsü ve Takvim-i Vakayi’de Tartışma*.

ki alanlardaki gelişmelerin izlenmesi ve toplumu koruyacak önlemlerin alınması olduğu belirtiliyordu. Amaç, yenilikleri anlatarak Mısır'daki yeni düzenin propagandasını yapmaktır.⁽²⁾

Journal Asiatique'de çıkan bir yazıya göre de, "Mısır'da o zamana kadar yaşamın gündelik sorunlarıyla ilgili konular, yayınlanan kitaplarda ya hiç bulunmuyor ya da eksik biçimde sunuluyordu. Mısır gazetesi, okunduğu ülkelerde yeni düşünceleri gündeme getirecek ve yeni gereksinimler yaratacaktı."⁽³⁾

Vakayi-i Mısıriye gazetesi ilk başlarda 8-20 gün arayla yayınlanıyordu; bir süre sonra rayına oturup haftada iki gün çıkmaya başladı.

"Mehmet Ali Paşa gazetenin yönetimini oğlu İbrahim Paşa'ya bağlamıştı ama her şeyiyle kendisi ilgileniyordu."⁽⁴⁾

Paşa gazetede içerik, dilbilgisi ve dizgi yanlışlarına da çok kızıyor ve kabahatli olanların üzerine gidiyordu. Öte yandan dil konusu üzerinde titizlikle duruyor ve sade bir dilin kullanılmasına özen gösteriyordu.

Koloğlu'nun belirttiğine göre Türkçe, 15.-16. yüzyıldan sonra bütün Ortadoğu'da yönetimin tek dili durumuna gelince, Anadolu'da Arapça olanlar bile Türkçe öğrenmek zorunda kalmışlardır. Din konusunun dışındaki bütün yazılar bu gazete kadrolarından çıktığı için Arapça kitaplarda bile Türkçe ve yabancı dillerden Türkçeye geçen sözcükler kullanılmıştır. Dolayısıyla, *Vakayi-i Mısıriye* Türkçenin yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur.

Gazetede haberlerin kaynağı genelde Fransız ve İtalyan gazeteleridir. Girit kaynaklı haberlerin de ağırlığı vardır.

Buna karşılık İstanbul kaynaklı haberler yok denecek kadar azdır. Osmanlı padişahından da çok az söz edilmiştir. Sadece İstanbul'dan bir ferman geldiği zamanlarda padişahın adı geçmiştir.

Gazetede Avrupa'ya yönelik eleştiriler yer almamıştır. Avrupa ülkelerine ve onların sömürgelerine ağırlık verilmiş, ama emperyalizm eleştiri konusu olmamıştır. İslâm ülkelerinden gelen haberler ise oldukça sınırlı kalmıştır.⁽⁵⁾

Her fırsatta İslâmın üstünlüğünden, halifeye bağlılıktan söz edil-

(2) Orhan Koloğlu, *İlk Gazete, İlk Polemik*, s. 27.

(3) Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 28.

(4) Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 31.

(5) Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, s. 15-16.

miş, ama öteki dinlere karşı hiçbir saldırgan tutum içine girilmemiştir. Sömürgelerdeki İslâm toplulukları ve onların bağımsızlık savaşları da gazeteye yansımamıştır. İslâm öteki dinlerle eşit koşullarda tutulmuştur. Gazetede Hristiyanlara karşı hiçbir saldırı havası görülmemiştir.

Vakayi-i Giridiye

Mehmet Ali Paşa *Vakayi-i Mısriye* ile yetinmeyerek, ondan üç yıl sonra, yani, 1830'da da Girit'te *Vakayi-i Giridiye* adında bir gazete yayınlattır. Bu gazetede de Türkçenin yanında Yunanca eşit olarak kullanılmıştır.⁽⁶⁾

Takvim-i Vakayi (1831)

İstanbul'da Türkçe yayınlanan ilk gazete *Takvim-i Vakayi* (olayların takvimi) devrimci bir padişah olan II. Mahmut'un çabasıyla 11 Kasım 1831'de çıktı. Yani, bizde ilk gazete, İbrahim Müteferrika'nın girişimiyle kurulan ilk matbaadan 105 yıl sonra çıkartılmış oldu. Padişah bu konuda yayınladığı bir fermanla kısaca şöyle diyordu: "Gazete konusunun düzene konması çoktan beri emelimdi. Ancak zamanı gelmemiş olduğundan susuyordum. İşte şimdi sırası geldi. Bunun din kurallarına ve düzene karşı bir yanı olmadığı gibi, ülkeye pek çok yararı olacağını herkes kabul ediyor. Bu işe Esat Efendi nezaret edecek. Sârım Efendi ile Sait Bey'i de bu işe memur ediyorum..."

Takvim-i Vakayi neden çıkartıldı? Yabancı ülkelerde basın iki yüz yıllık bir tarihi vardı. Dışardaki olayları gazetelerden izleyenler bunları Padişah'a duyuruyorlardı. O yıllarda İzmir'de çıkan Fransızca gazeteler de geniş yankılar uyandırmıştı. Bu olayların Padişah'ı etkilediği anlaşıyor.

14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Anlaşması'ndan sonra devlete yeni bir düzen vermek üzere "İslahat Meclisleri"nin toplanmasına başlanmıştı. Hükümetin bir gazete çıkarması tasarısı ilk defa bu Meclis toplantılarında ortaya atıldı. Padişah tasarıyı olumlu karşıladı ve gazetenin adını da kendi koydu: *Mukaddeme-i Takvim-i Vakayi*.

"Önsöz" başlıklı özel sayıda açıklanan, gazetenin çıkış nedenleri şöyle özetlenebilir: "Eskiden vak'anüvis denen resmî tarih yazar-

(6) Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 17.

ları, kendi çağlarının önemli olaylarını kaleme alsalar da bunlar ancak 20-30 yıl sonra bastırılıp dağıtılırdı. Halk gerçekleri zamanında öğrenemediği için de olaylar yanlış yorumlanır ve bunun devlete zararları olurdu. Gazete, bütün bunları önleyerek iç ve dış olayları zamanında duyurmak için çıkmaktadır.”

Takvim-i Vakayi önceleri haftalık olarak çıkartıldı. Gazetenin boyu 40x27 cm.’di. İlk sayı 5.000 basıldı. Bütün devlet örgütüne, subaylara, taşra eşrafına ve elçiliklere gönderildi. Gazetenin yıllık abone ücreti de 120 kuruştı.

Gazete, Süleymaniye Camisi ile şimdiki İstanbul Üniversitesi’nin arasında bulunan bir konakta çıkartılıyordu. “Takvimhane-i Amire” denen basımevi de aynı yerdeydi.

Gazetenin başına Mekke kadılığı yapmış olan vak’anüvis Esat Efendi getirildi. Bu bakımdan Esat Efendi Türk gazetecilerinin piri sayılır. Haber ve yazıları toplama işleriyle Babiâli kalemi kâtiplerinden Sârım Efendi ve serasker maiyetinden Sait Bey görevlendirildi.

Gazetenin özü: Yazılar şu bölümlerde toplanıyordu; umur-u dahiliye (iç haberler), mevad-dı askeriye (askeri işler), umur-u hariciye (dış haberler), fûnun (bilimler), tevcihat-ı ilmiye (din adamlarının atanması), ticaret ve es’ar (fiyatlar).

İlk çeviri yazı gazetenin 8’inci sayısında yayınlandı. İlk ilân da 11’inci sayıda çıktı.

Gazetenin dili: Sultan II. Mahmut gazete dilinde sadeliğe önem veriyordu. Yaptığı bir gezinin notlarını kendisine gönderen Esat Efendi’ye yolladığı bir notta, yazıların herkesin anlayabileceği bir dilde olmasını istiyordu.

Gazetenin sürekliliği: Haftalık olarak yayınlanmak üzere çıkartılan *Takvim-i Vakayi* hiçbir zaman haftalık olmamış, yılda ancak 15 -20 ve en çok 31 sayı çıkartılabilmıştır. Belirli sürelerde çıkartılamayan *Takvim-i Vakayi* böylece taze haber verebilme olanağını da yitirmiştir.

Takvim-i Vakayi 1860’tan sonra bir çeşit resmî gazete oldu ama, yine de zaman zaman çeşitli baskılarla karşılaştı ve kapatıldı. İlk kapanışı 1879’da bir dizgi yanlışlığı yüzündendir. Gazete bu nedenle 12 yıl yayınlanmamıştır.

1891’de yeniden çıkmaya başlayan *Takvim-i Vakayi*, bu kez de, 1892’de yine bir dizgi yanlışlığı yüzünden kapatılmış ve İkinci Meşrutiyet’e, yani 1908’e kadar kapalı kalmıştır.

Türk basınının, 19. yüzyılda başlayan ve Avrupa'nın hiçbir ülkesinde rastlanmayan zorluklar, ilginçlikler ve zaman zaman da trajikomik olaylarla dolu serüveni:

- Bir zamanların, ülke çıkarlarını kendi çıkarlarının önünde tutan idealist ve cesur gazetecileri ile şimdiki “medya” gazeteciliği;
- Baskıcı yönetimlere karşı özgürlük mücadelesi veren bir zamanların basını ile günümüzün, kendi içinde çıkar savaşına girmiş basını;
- Basında ilk sansür, yasaklanan sözcükler ve yakılan kitaplar;
- Basına sağlanan çıkarlar, promosyon savaşları...

70 yıllık usta gazeteci-yazar Hıfzı Topuz, 185 yıllık Türk basın tarihinin öyküsünü anlatıyor...

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-0946-1

9 789751 409461